

Costache Negruzzi: Cum am învățat românește

Costache Negruzzi

Pe când uitasem că suntem români și că avem și noi o limbă, pe când ne lipsea și cărți și tipografie; pe când toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește; când, în sfârșit, literatura română era la darea sufletului, câțiva boieri, ruginiți în românism, neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ș.c.l., toate în *esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, ședeau triști și jăleau pierderea limbii, uitându-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu povești la sfârșit, și din când în când câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahăr din ciocălăi de cucuruzi, sau pâine și crohmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrâni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, școală unde se învăța încă românește, aproape de Iași, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din românii aceștia. Nu ieșea nici un calendar care să nu-l aibă el întâi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o pescrie.

Într-o zi, viind de la școală, l-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.

— Cetește-mi, îmi zise, o viață d-a sfinților din cartea aceasta.

— Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti românește.

— Cum! apoi dar ce înveți tu?

— Elinește, am răspuns păunindu-mă. De vrei, să-ți cetesc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pe care îl știu pe dinafară:*Aura, pontia aura, Ate pontoprosous komizeis Qoas akatous epoidma limnaspoi me tan melean porevseis;*

— Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta! Măine vei veni cu mine la Socola, unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om preînvățat; și nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că știi că asta îmi face mulțămire.

— O, negreșit! am răspuns cu bucurie.

Ne întârzieșem a doua zi căci, când am ajuns, am găsit examenul pe la sfârșit. Se cercetase istoria, geografia ș.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătua mai ales din dame bătrâne, mume a băieților, care ascultau într-o religioasă tăcere.

Profesorul român avea un nas cu totul antiromân, căci las-că era grozav de mare, dar apoi era cârligat, încât semăna mai mult a proboscidă decât a nas.

— Pre-evghenicoșilor boieri și cucoane, zicea el, am avut cinste a înfățișa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pe care toți socot că o știu, dar nime nu o știe cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis și fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

Sfârșind, își puse ochilarii, tinse tabla neagră, și chemând un băiat ca de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băiatul scris:*Fată Sarră! Eu ți-am zis asară, Să vezi oul cum se sară.*

— Pre-evghenicoșilor, urmă profesorul, vedeți că toate aste frasis se sfârșesc cu *sară*, dar, precum ați văzut, au deosebire în scris. Asemene veți videa și cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scris:*Maică-ta de-i vne Bine ar fi să vne Pân-la noi la vie.*

Dascalul tinse brațul spre cuvintele scrise, cu un gest maiestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Bărbați, femei, copii, toți săriră și s-apropieră de tablă, strigând *bravo* de răsuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stânși și împregiurați de un cerc purpuriu; aste lacrimi, strecurându-se pe lângă zbârciturile nasului ca pe niște uluce firești, ajungeau sub buza dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrâne nu se puteau dumeri cum de sunt atât de învățați drăguții lor și, clătind din cap, priveau pe dascal ca pe o ființă surnaturală. Bărbații îl fericitau, îi mulțameau, îi strigau *aferim* de se zguduiau păreții; și bătrânul socolean, doborât sub grindina laudelor și a aferimilor, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, amețit, răpit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa: „Je sens que je deviens dieu!”

Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbați, cu gura cascată, căci nu înțelegeam nimic, eu care mă țineam că știu ceva! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreț, academic, piramidal, neînțeleas ca și sinonimele sale; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Când mă umilise de tare! cum îmi căzuse trufia! cât mă simțeam de mic în asemănare cu băiatul acel ce scria *sară* și *vie* în trei osebite feluri!

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzându-mă gânditor, mă întrebă ce am.

— Gândesc la adâncă erudiție a acestui dascal.

— Adevărat, e un om plin de științe, și l-am poftit să vie ca să-ți dea lecții de trei ori pe săptămână. De mâine va începe.

O, cât am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat; întocmai ca bravul soldat care își perie uniformă, freacă bumbii, curăță armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m-au ocupat până seara, când m-am culcat gândind la noul dascal; iar piste noapte am visat că avem un nas cât a lui de mare.

A doua zi profesorul veni și, după acea de datorie bună-dimineată, scoase din sân o broșură cartonată cu hârtie pestriță, zicându-mi c-un zâmbet plin de încredere în sine:

— Nădejduiesc că ne vom înțelege amândoi. Această filadă nu sunt la îndoială că în puține zile o vei învăța.

„O! am gândit, acesta e negreșit vrun extract lesnicios a sistemului său de învățatură.” Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operii unui literat și, deschizând-o, am văzut că era un abecedar cu slove d-un palmac de mari!

Am rămas mut de oțerire și de rușine. Ce batjocură! să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil, aveam treisprezece ani, să învăț *a b c* ! pre mine, care înțelegeam pre Erodian din scoarță în scoarță! Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui. Hotărâi să-mi răzbun și ideea asta mă mai liniști.

În vremea aceasta, dascalul își așezase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari țuguieți pe nasul lui uriaș, ca un turc calare p-un harmasar roib), trase tabac, strănută, tuși spre a-și drege glasul și începu rar și cu dese pauze:

— Netăgăduit este că omul nenvățat e ca un copac neîngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învățătorul este pentru un tânăr aceea ce este grădinarul pentru pom; sau ca plugarul bun care curăță de mărăciuni țarina sa până a nu semăna în ea sămânța cea bună.

După aceste parabole, adaose:

— Pentru a-ți paradosi limba românească după toată rânduiala, ca să o înveți cumsecade, spre a o ști precum se cuvine, trebuie să începem de la început. Vei ști deci că limba românească are patruzeci și una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice și glasnico-neglasnice; și anume, glasnice sunt: Az, Est, Ije, I, On, , Ier (b), tiū , Io (I-), ia, Ia, Ipsilon, mega. Neglasnice: Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naș, Pocoli, Răță, Slovă, Tferdu, Fârta, Heru, Csi, Psi, Ți, Cervu, Șa, Ștea, ita, Gea. Glasnico-neglasnice: Zalu, Ieri, Ucu, n. Fără-aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silavi, căci ele sunt temelia limbii. Drept aceea, d-ta vei binevoi a le învăța pe de rost, pentru ca să le poți cuvânta curat și pe înțăles, pentru că văd că dascalii d-tale, grecul și franțuzul, pre care dracul să-i iaie! ț-au stricat proforaua, nu poți rosti pe *î, ă, ș, ci*, și altele vro câteva. Am nădejde că poimăine mi le vei putea

spune pe dinafară, și atunci vom începe a doua maimă, Ba, Be, Bi, Bo, și mai la vale. Cred că ne înțelegem?

— Ba nu ne înțelegem nicidecum, am strigat ieșind din ameteala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne înțelegem! D-ta vrei să mă batjocurești, să mă pui la alfavita, pre mine care știu grecește mai mult decât oricare tânăr de vrâsta mea, și care scriu franțuzește *sous la dictée*, fără a face mai mult decât șapte-opt greșale pe față! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcția verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii *vie* și *sară* în trei feluri?

— Îți voi spune-o la vreme.

— Pentru că ai o duzină de *i*, așa e? Dar cum scrii *masă* (table) și *masă* (pret. verbului *mânere*)? Cum scrii *lege* (loi) și *lege* (imper. verbului *legare*)? Așa e că tot un fel, pentru că n-ai doi *a* și doi *e*? Apoi pentru ce încurci și ametești pe băieți?

— Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zâmbet ce semăna a strâmbet; învață buchile pe de rost ca să le știi poimăine.

— Ba nici gândesc, zisei azvârlind abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha! La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învățaturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale.

Sfârșind, strânse ochilarii, își luă șlicul și ieși. Simții că mi se luă o greutate de pe inimă.

— A! pedant ignorant și îngâmfat, strigai, vrei să înveți buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai multe decât orice limbă! A! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice! A! tu socoți că limba mea deprinsă cu Omer se va putea suci ca să zică fântă, tferdu, glagol ș.c.l.; numiri sălbatică cu care tu ai poreclit bietezele litere! A! tu vrei să mă necinstesc, să înveți buchile tale! Dar să crăpi macar, nu le voi învăța! Las-că te-oi juca eu! N-am trebuință de tine ca să-mi înveți limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă mare, purure deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul, și pintre mulțimea calendarilor și a cărților în limba grecească modernă, iaca ce am găsit:

TIPĂRITE: *Viețile sfinților din toate lunile. Moartea lui Avel (poem de Gesner). Numa Pompilius (romanț de Florian). Patimile Domnului nostru, în versuri. Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene, idem. Despre începutul românilor, de Petru Maior. Floarea darurilor. Întâmplările franțezilor și întoarcerea lor de la Moscva. Talmudul jidovesc.*

MANUSCRISE: *Letopisețul lui Nicolai Costin. Cavalerii Lebedei (romanț de M-me Genlis). Încungiuarea cetății Roșela (romanț, idem). Lenton, tragedie în versuri. Sapor, idem. Matilda (romanț de M-me Cottin). Manon Lesco, romanț. Tarlo sau străinii în Elveția, idem. Zelmis și Elvira, idem. Cugetări de Oxenstern etc., etc.*

Sărmană bibliotecă! Uitată în secruul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultuială ianicerilor! Ce n-aș da acum ca să am una din acele cărți de sute de ori cetite de tatăl meu.

M-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar scrisoarea era atât de încâlcită, încât le-am lasat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci pe la noi; și, luând *Istoria românilor* de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a ceti. Pân-în seară, eram capabil să spun pe carte cât oricare anagnost de rapide. Seara am cetit tatălui meu tot cântul întâi din *Moartea lui Avel*, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucură, și atribuind știința mea la vrednicia învățătorului, porunci să cumpere cinci coți postav vișiniu de un beniș, pre care îl trimise dascalului. Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcând un congres de băieți — conșcolari ai mei de la dascalii franțez și grec — după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni unuia în minte.

— Fraților, zise el, socotința mea este să închipuim niște întrebări atât de grele, încât să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant...

— ! Bravo! ! Hura! ! Vivat! strigară toți.

Întrebările s-au alcătuit, s-au aprobat de toată adunarea și mi s-au încredințat.

A treia zi dascalul veni, și întrebându-mă de știu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior și i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

Sfârșind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el:

— De vreme ce vezi, loghiotate, că am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbii — nu sunt la îndoială că voi învăța a scrie iarăși fără ajutor dăscălesc. Însă fiindcă cunosc și simt cu desăvârșire că dascalul, pentru un tânăr, este aceea ce este grădinarul pentru un pom, văd că eu am foarte multe lucruri de învățat, căci sunt ca un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pre care d-ta vei binevoi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecție. Pe toată ziua îmi vei deslega câte cinci de aste nedumeriri. Spune-mi dar:

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaște, iar nu cu cristei fripți, precum odinioară la judani?
2. De unde au luat Adam și Eva ac și ață de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică?
3. Cum...?

— Păgân! mă curmă dascalul astupându-și urechile și sărind de pe scaun, ca un om ce calcă pe un șerpe; hulă grozavă și pângărită! Iaca frumoasele isprăvi a învățaturii papistașilor!

Zicând aceste, își luă șlicul și o împunse de fugă pe ușă.

De atunci nu l-am mai văzut.

Astfel Petru Maior m-a învățat românește.